

اندیشہ سیاسی آیۃ اللہ خوئی

محمد اکرم عارفی

تہیہ: پژوهشگاہ علوم و فرهنگ اسلامی
پژوهشکدہ علوم و اندیشہ سیاسی

بوستی پبلیشرز
۱۳۸۶

موضوع:

اندیشه سیاسی: ۷۲ (سیاسی-اجتماعی، ۱۸۲)
گروه مخاطب:
تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۶۲۷

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۳۵۵۲

کتاب‌های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی ۲۶۲/

عارفی محمد اکرم، ۱۳۳۸ -

اندیشه سیاسی آیه الله خونی / محمد اکرم عارفی: نهی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشگاه علوم و اندیشه سیاسی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۶.

[۲۱۰] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۱۶۲۷. کتاب‌های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی: ۲۶۲) (اندیشه سیاسی: ۷۲. سیاسی - اجتماعی: ۱۸۲)

ISBN 978 - 964 - 548 - 905 - 0 وب‌آ: ۲۲۰۰۰

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

Muhammad Akram-Arefi

ص. ع. به انگلیسی:

Ayatollah Khomeini's Political Thought

کتابنامه: ص. [۲۰۵] - ۱۳۰۷ همچنین به صورت (یرنویس).

نمایه.

۱. خونی، ابوالقاسم، ۱۳۷۷ - ۱۳۷۹ - نظریه درباره سیاست و حکومت. ۲. اسلام و سیاست. ۳. اسلام و دولت. ۴. ولایت فقیه. ۵. علوم سیاسی (فقه). الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. پژوهشگاه علوم و اندیشه سیاسی. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم مؤسسه بوستان کتاب. ج. عارفی.

۲۹۷/۹۸

BP ۵۵۳/۲

۲۹۷/۲۹۲۲

[BP 107/۵۷]

۱۳۸۶

اندیشہ سیاسی آیۃ اللہ خوئی

محمد اکرم عارفی

تہیہ: پژوهشگاہ علوم و فرهنگ اسلامی
پژوهشکدہ علوم و اندیشہ سیاسی

بوستی پبلیشرز
۱۳۸۶

اندیشه سیاسی آیه الله خوشی

- نویسنده: محمد اکرم عارفی
- تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب • نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۶
- شمارگان: ۲۵۰۰ • بها: ۲۲۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ✓ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفایه)، ص ب ۹۱۷، تلفن: ۷۷۲۲۱۵۵-۷، نمابر: ۷۷۲۲۱۵۲، تلفن پخش: ۷۷۲۲۲۲۶
- ✓ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ متران کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- ✓ فروشگاه شماره ۲: تهران، خ فلسطین جنوبی، دست چپ کوچه دوم (پشن)، تلفن: ۶۶۴۶۰۷۳۵
- ✓ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان وضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- ✓ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۲۷۰
- ✓ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- ✓ پخش بکنا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه پامشاد، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳
- ✓ نمایندگی های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور (ضمیمه برگه نظرخواهی آثار انتهایی کتاب)

پست الکترونیک: E-mail: info@bustaneketab.com

دریافت پیام کوتاه (SMS): ۱۰۰۰۲۱۵۵

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت:

<http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • مدیر شورای کتاب: جواد آهنگر • سر ویراستار: ابراهیم فضل طریقه دار • ویراستار: ایوب زارعی • چکیده عربی: سهیل خانقی • چکیده انگلیسی: مریم خانقی • فیبا: مصطفی محضوظی • سرویس نگار و اصلاحات حروف نگاری: مجید اکبریان
- گرمجی • صفحه آرا و نمایه ساز: حسین محمدی • نمونه خوانی و بازخوانی نهایی متن: پرویز کاظمی • کنترل فنی صفحه آرایشی: سیدرضا مرسوی منش • طراح جلد: محمود هدایی • نظارت و کنترل: عبدالهادی اشرفی • آماده سازی: مهدی مظفری • سفارشات چاپ: علی علیزاده و سایر همکاران • امور چاپ: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

• وپس مؤسسه

سید محمد کاظم شمس

فهرست

سخن پژوهندگده ۱۱

مقدمه ۱۵

فصل اول: زندگی و زمانه

۱. سوانح احوال ۱۷

ولادت و کودکی ۱۷

تحصیل ۱۸

تدریس ۲۰

آثار ۲۲

خدمات اجتماعی و آموزشی ۲۲

مبارزات سیاسی ۲۳

۲. زمانه ۲۸

دوره حکومت سلطنتی ۲۹

دوره جمهوری عبدالکریم قاسم ۳۳

دوره حکومت حزب بعث ۳۵

فصل دوم: مبانی، مفاهیم و کلیات

۳۹	۱. مبانی اصولی و فقهی.....
۳۹	مبانی اصولی.....
۴۲	مبانی فقهی.....
۴۵	۲. مفاهیم.....
۴۵	ولایت.....
۴۶	امامت.....
۴۶	حسبه.....
۴۷	۳. کلیات.....
۴۷	تعریف سیاست.....
۴۸	موضوع سیاست.....
۴۹	دین و سیاست.....
۵۰	عقلانیت حاکم بر فقه.....

فصل سوم: اصول و قواعد فقه سیاسی

۵۶	۱. اصل حفظ نظام.....
۵۸	۲. اصل ظلم ستیزی.....
۶۰	۳. اصل مدارا و تساهل یا قاعده نفی عسر و حرج.....
۶۲	۴. قاعده «لا ضرر و لا ضرار».....
۶۵	۵. اصل مصلحت.....
۶۷	۶. قاعده نفی سبیل.....
۶۸	۷. اصل تقیه.....

فصل چهارم: حیات سیاسی در عصر غیبت

۷۲	۱. رویکرد درون سیستمی
۷۳	نهاد رهبری
۷۶	نهاد قضا
۷۸	نهاد مالی
۷۸	الف) منابع بیت المال
۷۹	ب) مصارف بیت المال
۸۱	ج) مدیریت بیت المال
۸۲	۲. رویکرد برون سیستمی
۸۳	راهکار ظلم زدایی
۸۳	الف) حرمت همکاری با ظالم
۸۳	ب) حرمت ولایت از طرف جابر
۸۴	ج) عدم مراجعه به قاضیان جور
۸۶	د) عدم پرداخت مالیات شرعی به دولت جابر
۸۶	راهکار مصلحت گرایی
۸۷	الف) قبول ولایت در شرایط خاص
۸۸	ب) انجام خدمات غیراداری
۸۹	ج) رجوع به مراجع قضایی در شرایط خاص
۹۰	د) پرداخت مالیات شرعی
۹۱	هـ) اخذ جوایز و حقوق
۹۲	و) خرید اموال از جابر

فصل پنجم: حکومت و ولایت فقیه

۹۴	۱. تعریف حکومت و ولایت
۹۶	۲. انواع حکومت
۹۶	رویکرد مشروعیتی
۹۹	رویکرد سرزمینی
۱۰۰	رویکرد اختیاراتی
۱۰۲	۳. حکومت مطلوب
۱۰۳	نصب یا اذن
۱۰۳	عدالت
۱۰۴	عام بودن
۱۰۴	مطلق بودن
۱۰۵	۴. ولایت فقیه
۱۰۵	مبانی استدلال و مشروعیت ولایت فقیه
۱۰۸	ماهیت تصدی فقیه
۱۰۹	قلمرو اختیارات فقیه
۱۱۴	آیه الله خوئی و جمهوری اسلامی ایران
۱۱۷	نتیجه گیری

ضمایم

۱۲۲	بخش اول: متون عربی کزینش شده از آثار فقهی آیه الله خوئی
۱۲۲	۱. الولاية المطلقة للفقهاء

- فذلکة الکلام ۱۲۷
- الکلام فی ولاية الفقيه ۱۲۹
۲. فی ولاية عدول المؤمنین ۱۴۷
۳. ولی فقیه و اجرای حدود و مجازات مجرمان ۱۵۲
۴. ولی فقیه و مقام فرماندهی جنگ در عصر غیبت ۱۵۶
۵. شیوه تعامل سیاسی با دولت‌های موجود در دوران غیبت ۱۶۰
- حرمة الولاية من قبل الجائر ۱۶۰
- ما استثنی من حرمة الولاية منها أخذها للقيام بمصالح العباد ۱۶۲
- أقسام الولاية من قبل الجائر ۱۶۴
- قبول الولاية من قبل الجائر مکرها ۱۷۰
- حكم الاضرار بالناس مع الاكراه ۱۷۰
- جواز قبول الولاية من الجائر لدفع الضرر عن الغير ۱۷۶
- حكم اعتبار العجز عن التفصی فی الاكراه ۱۷۹
- ان جواز الولاية عن الجائر مع الضرر المالي رخصة لا عزيمة ۱۸۲
- بخش دوم: اعلامیه‌ها، نامه‌ها و پیام‌های سیاسی آیه‌الله خونی ۱۸۳
- متن تلگرام آیه‌الله العظمی خونی به شاه درباره تصویب نامه انجمن‌های ایالتی و ولایتی ۱۸۳
- متن تلگرام آیه‌الله العظمی خونی به شاه درباره فاجعه مدرسه فیضیه و اهانت به علمای اسلام ۱۸۴
- متن پاسخ آیه‌الله العظمی خونی به نامه جمعی از علمای ایران درباره فاجعه مدرسه فیضیه ۱۸۵
- متن فارسی اعلامیه آیه‌الله العظمی خونی درباره فاجعه ۱۵ خرداد ۱۹۱
- متن پاسخ آیه‌الله العظمی خونی درباره تحریم انتخابات دوره بیست و یکم مجلس

متن اعلامیه آیه الله العظمی خونی در پاسخ به نامه جمعی از علما درباره اعمال
ضد اسلامی رژیم شاه..... ۱۹۲

متن تلگرام آیه الله العظمی خونی به امیرعباس هویدا - نخست وزیر - در اعتراض به
محاكمه جمعی از روحانیان و کسبه..... ۱۹۷

متن نامه آیه الله العظمی خونی به احمد حسن البکر رئیس جمهور عراق درباره ملی
شدن نفت عراق..... ۱۹۸

متن اعلامیه آیه الله العظمی خونی درباره جنگ رمضان اعراب با اشغالگران
فلسطین..... ۱۹۹

متن اعلامیه فارسی آیه الله العظمی خونی درباره حوادث ایران و جنایات رژیم
شاه..... ۲۰۰

متن فتوای حضرت آیه الله العظمی خونی - دام ظلّه - به مناسبت انتفاضه و قیام
مردم عراق..... ۲۰۲

کتاب نامه..... ۲۰۵

نمایه ها..... ۲۰۹

آیات..... ۲۱۱

روایات..... ۲۱۲

اعلام..... ۲۱۳

سخن پژوهشکده

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی - اجتماعی بود. این ایده در سطح ملی ترسیم‌کننده هویت دینی - ملی و حیات سیاسی - اجتماعی ایرانیان و در سطح فراملی تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. ترسیم هویت دینی - ملی و تلاش برای بازسازی تمدن اسلامی پرسش‌ها و معضلاتی جدید را در دو سطح مذکور به وجود آورد که تاکنون منابع دینی و دین‌داران در عرصه علوم و مراکز علمی با آن به طور جدی مواجه نشده بودند. پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها و معضلات بی‌تردید نیازمند بازنگری در مبانی و بینش حاکم بر علوم رایج انسانی و اجتماعی در کنار بازگشتی روش‌مند و نقادانه به سنت فکری است. این بازنگری ضمن فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از توانمندی‌های سنت و دانش سنتی، امکان استفاده از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های علوم جدید در دوران معاصر را به ارمغان می‌آورد، بنابراین وظایف مراکز علمی و پژوهشی در جمهوری اسلامی بسی سنگین است. این مراکز از سوی رسالت پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و معضلات فکری را برعهده دارند و از سوی

دیگر به فرهنگ سازی و تولید فکر و اندیشه به عنوان عناصر و لوازم اصلی احیای تمدن اسلامی اولویت می دهند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی نیز با تلاش در جهت پاسخ گویی به پرسش ها و معضلات فکری مربوط به حوزه پژوهشی خود و فراهم ساختن زمینه های لازم برای بازتولید فرهنگ سیاسی - دینی و ارائه دانش سیاسی مبتنی بر منابع اسلامی، هویت شناسی و هویت سازی در زمینه های فلسفه سیاسی و فقه سیاسی و علوم سیاسی را به عنوان اهداف مهم خود دنبال می کند. این پژوهشکده با فراهم کردن زمینه های رشد نیروی انسانی در عرصه پژوهش های سیاسی با رویکردهای فلسفی، فقهی و علمی تلاش می کند در مسیر عزم و اراده ملی برای احیای تمدن اسلامی گام بردارد.

اثر حاضر با هدف بررسی اندیشه سیاسی یکی از فقیهان مکتب اهل بیت (علیهم السلام) در عرصه فقه سیاسی انجام گرفته و گامی مهم در جهت فراهم ساختن زمینه های لازم برای هویت شناسی جامعه و امت اسلامی تلقی می گردد.

بی تردید اجرای این پژوهش و غنای علمی آن مدیون تلاش های ارزنده مدیر محترم گروه فقه سیاسی آقای دکتر منصور میراحمدی، ارزیابان محترم آقایان سید نادر علوی، سید محمدرضا موسویان، علی خالقی و روح الله شریعتی و متصدیان اجرایی پژوهشکده به ویژه مدیر محترم امور پژوهشی آقای رجبعلی اسفندیار می باشد که جای دارد از زحمات و تلاش های آنان قدردانی به عمل آید.

هم چنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای احمد مبلغی و قائم مقام محترم پژوهشگاه جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای محمدحسن نجفی تشکر می کنم که بدون

حمایت‌ها و مساعدت‌های بی‌دریغ و مؤثرشان پژوهش حاضر به سرانجام نمی‌رسید.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی به منظور ترویج و گسترش علم و دانش آثار خود را در اختیار جامعه علمی قرار داده، پیشاپیش از انتقادهای و پیشنهادهای علمی همه استادان، صاحب‌نظران و پژوهش‌گران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی فرهنگ سیاسی - دینی و زمینه‌های گسترش اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

دکتر نجف لک‌زایی

مقدمه

«فقه» در میان علوم و رشته‌های دانش اسلامی غنی‌ترین مجموعه را تشکیل می‌دهد، زیرا تنها علمی است که به احکام عملی مسائل زندگی پرداخته و در همه زمینه‌ها به‌طور مفصل بحث کرده است. بخشی از این رشته غنی دانش اسلامی در دهه‌های اخیر تحت عنوان «فقه سیاسی» نام‌گذاری شده که به مسائل سیاسی و کشورداری می‌پردازد. مطالعه این بخش از دیدگاه فقهای صاحب‌نظر از جمله اهداف این‌گونه کتاب‌هاست. روشن است که هدف این کتاب بررسی فقه سیاسی با اندیشه سیاسی از دیدگاه همه فقها نیست، بلکه از دیدگاه فرد خاصی است که به تاریخ معاصر ما مربوط می‌گردد.

آیه‌الله خوئی یکی از برجسته‌ترین فقیهان عصر حاضر است که افکار او در عرصه‌های علوم دینی بسیار توجه دین‌پژوهان را برانگیخته است. کتاب حاضر درصدد است اندیشه سیاسی آیه‌الله خوئی را از میان آثار فقهی او استخراج نموده، به‌صورت منسجم در اختیار دین‌پژوهان علاقه‌مند به فقه سیاسی قرار دهد. اندیشه سیاسی ایشان در عرصه علوم اسلامی از جایگاه بسیار رفیعی برخوردار بوده و حاوی نوآوری‌های زیادی است، به‌ویژه تبیین او از نظریه «جواز تصرف» می‌تواند در بردارنده رهیافت خاصی به دولت و

سیاست باشد. کالبد شکافی اندیشه سیاسی خوئی ما را به اصول فکری و دیدگاه فقهی - سیاسی او نسبت به مهم ترین مسائل روز جهان اسلام که حکومت دینی باشد، آگاه خواهد کرد. سؤالی که در این جا مطرح می شود، این است که اندیشه سیاسی آیه الله خوئی چیست و ابعاد و گستره آن کدام اند؟

با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی سعی خواهیم کرد پاسخ این سؤال را از میان آثار و نوشته های آیه الله خوئی و شاگردانش که نقش اصلی در انتقال افکار او داشته اند، به دست آوریم. اندیشه سیاسی خوئی مبتنی بر تعدادی مفاهیم کلیدی همچون ولایت فقیه، امور حسبی و مانند آن است که هر کدام در جای خود تبیین می گردد. ساختار این کتاب از یک مقدمه و پنج فصل به ترتیب ذیل تشکیل شده است:

فصل اول به زندگی و عصر سیاسی آیه الله خوئی اختصاص یافته است.

فصل دوم، اشاره ای کوتاه به کلیات قابل طرح و مرتبط با اندیشه سیاسی ایشان دارد.

فصل سوم به اصول و قواعد فقه سیاسی که زیربنای اندیشه سیاسی را شکل می دهد، می پردازد.

فصل چهارم حیات سیاسی شیعه را در عصر غیبت بررسی می کند.

فصل پنجم درباره ولایت فقیه و حکومت اسلامی است که اساسی ترین بخش اندیشه سیاسی این اندیشمند می باشد.

پاسخ نهایی به سؤال اصلی پس از تکمیل نوشتار به دست خواهد آمد، اما می توان این پاسخ را فرض گرفت که اندیشه سیاسی آیه الله خوئی عبارت از نظریه های منسجم و نظام مند فقهی - سیاسی او درباره چگونگی مدیریت کلان اجتماعی و سیاسی، دولت، زعامت عامه و اصول و مبانی نظری آنهاست که با رهیافت نص گرایانه و تا حدودی تاریخی ارائه گردیده اند. در این نوشتار کوشش به عمل می آید تا این پاسخ به آزمون گرفته شود.